

Új irodalomtanítási koncepció körvonalai

KARLOVITZ JÁNOS

Az irodalom – különösen a gimnáziumi magyar irodalom – tananyag-szervezési megoldásai, tankönyvei jó egy évszázada viták kereszttüzében állnak. Vaskos köteteket lehetne összegyűjteni e kemény, olykor késhegyig menő viták írásai-ból. Így még vázlatos áttekintésükre sem vállalkozhatunk e tanulmány keretében. Csupán a viták néhány csomópontját igyekszem föleleveníteni:

- Irodalomtörténetet – vagy esztétikát (műelemzéseket) – esetleg visszatérve a múlthoz – poétikát, stilisztikát és retorikát tanítsunk-e?
- Milyen legyen az aránya a magyar és a világirodalomnak, illetve pontosan az európai irodalomnak a tananyagban, tankönyvekben?
- Ehhez a kérdéshez kapcsolódik, hogy mi legyen a cél: hangsúlyozottabb, terjedelmesebb: nemzeti irodalmunk bemutatása révén a magyarságtudat, identitás erősítése, vagy az "ablaknyitás a nagyvilágra"?
- Milyen legyen a régi és újabb (legújabb) irodalom belső aránya, súlya, egyáltalán: bekerülhetnek-e a klasszikusok mellé még bizonytalan megítélésű, jövőjű élő írók?
- Viták egyes művek bekerüléséről, illetve kihagyásáról, vagyis a tananyagváltoztatás részletkérdéseiről.
- Viták az irodalomtanítás materiális (vagyis tényanyaghalmozó, tárgyi ismereteket közvetítő) és formális (vagyis szemléletet formáló, műélvezetre és elemzésre tanító) célrendszeréről.
- A műközpontúság kérdése. (Szükséges-e egyáltalán a tankönyv, vagy lehet irodalmi művek, szakkönyvek alapján is tanítani?)
- Lehet-e egy-egy tankönyv valamely markáns irányzat "szócsöve", képviselője, tudományos nézetek ütközőpontja?
- A tankönyv tanulhatóságának-taníthatóságának problémaköre, vagyis kinek szól elsősorban a tankönyv: a diáknak, a tanárnak (vagy netán a külső kritikának, a tudomány munkatársainak)?
- A tanár igazodjon-e a készen kapott dokumentumhoz (tanterv, tankönyv) vagy inkább ő formálja – teljesen szabadon – a tanítandó agyagot?
- A fentiekkel összefüggésben: milyen nyelven szóljon a tankönyvszerző? Megengedheti-e magának azt, hogy a képviselt tudományos irányzat szakzsargonját használja, vagy tanuljon meg "tankönyvül írni"? (S ez utóbbi kifejezés nem pejoratív éllel értelmezendő!)
- Viták a tankönyvkiadással összefüggő legkülönbözőbb kérdésekről: az egykötésűről és tankönyvcsaládról, a pedagógusok felkészülési lehetőségeiről, a diákok felkészítéséről a tankönyvhasználatra, a tankönyv motivációs hatásairól stb.
- S egyáltalán: csupán irodalmat tanítsunk-e (az Irodalom? Magyar irodalom? Világirodalom?) elnevezésű tantárgyunk révén, hanem esetleg sokkal többet, valami egészen mást is? (Néhány alternatíva: irodalom – komplex művészeti ismeretek,

irodalomtörténet-művészettörténet, műközpontú irodalom – ismeretek az emberről, annak pszichológiai vagy társadalmi problémáiról, vagyis irodalom – filozófia és erkölcsstan az irodalomban).

– Vitákra adott okot a tananyag kiválasztása, elrendezése és "tálalása" (vagyis csúnya szóval "feldolgozása") csakúgy, mint stílusa, szerzője, a kivitelezés gyorsasága és minősége, esztétikumuma és tartóssága.

A fenti viták egyébként nem csupán nálunk, hanem – mint ahogy újabban különféle külföldi tankönyvelméleti, módszertani munkákból megtudtuk – *szerte a világon zajlottak és folynak ma is*, a hazánkban sem a legújabb gimnáziumi tankönyvek emlékezetes vitájával kezdődtek – a nyolcvanas évek elején –, hanem már a századfordulón javában zajlottak. Ezért nem szabad senkinek személyeskedő, csupán "aktuális" (tehát múlandó) vitatémának tartani az irodalomkönyvek vitáját, mert így elterelődik a figyelem a problémakör mélységeiről, perspektíváiról. Sajnálatos, hogy a legélesebb viták – amelyek többek között a *Népszabadság*, majd a *Köznevelés* és a *Kritika* hasábjain, illetve vidéki folyóiratokban, mint a *Pedagógiai Műhely*, *Ma és Holnap*, *Borsodi Művelődés* stb. folytak, de időnként átterjedtek az *Élet és Irodalom*, a *Magyar Nemzet*, a *Szociológia* hasábjaira is – eléggé személyeskedővé és szubjektívvé, "siketek párbeszédévé", azaz meddővé váltak.

A kölcsönös értetlenségnek "eredménye", hogy minden maradt a régi: tudósaink, tanáraink nem tudtak a bírált tankönyvek helyébe újabbakat írni, s ami súlyosabb: irodalomtanításunk "peres" ügyei alig tisztázódtak, meg sem nyílt a lehetőség egy újabb, az oly sokat bírált, számos pedagógus által elvetett, szakközépiskolaira cserélt gimnáziumi tankönyvek fölváltására, illetve mellettük újabb alternatív tankönyvek megjelentetésére (mert valljuk be: a szakközépiskolai tankönyv nem igazi alternatíva).

Abban is biztosak lehetünk, hogy amennyiben sikerülne a "frontáttörés" a *gimnáziumban*, ehhez igazodna minden más iskolatípus irodalomtanítási elmélete és gyakorlata is, hiszen mindig a gimnáziumi irodalom volt a mérvadó és minta; elsősorban a szakközépiskolák (technikumok és pedagógusképző középiskolák), áttételesen pedig a szakmunkásképzők, majd végül – de egyáltalán nem utolsósorban – az általános iskolák számára. Az általános elveket és alapvető problémákat tehát a gimnáziumi irodalomoktatás (tananyagszervezés) "állatorvosi lován" lehet és érdemes kipróbálni, alkalmazni.

A továbblépés kulcsa – véleményem szerint – az oktatásügyben újkéletű pluralizmus, valamint az *alternatív tankönyvkiadási* szisztéma nagyon is gyakorlati "megélésében", lehetőségeinek kiaknázásában rejlik.

Ha komolyan vesszük az oktatásügyi kormányzat ajánlatát (divatos szóval élve "kihívását"), akkor élnünk kell a nagy lehetőséggel: a központi "egykönyv" helyett, mellett alternatív tankönyveket teremteni és használni! Ennek jegyében reménytelőtő, ám részleteiben alig ismert törekvés az, amit *Jelenits István a Köznevelés* 1989. december 15-i számában "hirdetett meg": *Egy alternatív tankönyvsorozat elé* című cikkében.

Sipos Lajos egyetemi docens munkacsoportja alternatív *konceptiójáról* is hallhatunk, olvashattuk itt-ott az elmúlt években, ám az utóbbi időig, az elkészült dokumentumok áttanulmányozásáig magam sem gondoltam volna, hogy milyen alapos, szisztematikus, már gyümölcsöket is hozó, tehát várhatóan "felszabadító" hatású ez a kísérlet egy valóban "vadonutúj", noha az eddigi eredményeket és törekvéseket helyenként eklektikusan "beépítő" irodalomtanítás (irodalmi anyagszervezés) kimunkálására.

Egy alternatív irodalomtanítási koncepció – dokumentumok tükrében

Sipos Lajosék kísérlete, koncepciója – megfelelő mennyiségű dokumentum birtokában – már nem csupán ismertethető, hanem értékelhető, sőt – előlegezem a végső konklúziót – *ajánlható* is. De nézzük a tényeket, azaz a dokumentumokat időbeli sorrendben.

Az első, kezemben lévő dokumentum adatai: *Kelemen Péter: Képességfejlesztő irodalomtanítás*. Eszközgyűjtes a gimnáziumi bevezető szakasz tanításához. (Kézirat. Szerk. bev. Sipos Lajos. ELTE BTK-Fővárosi Pedagógiai Intézet. Budapest, 1988. 214. lap.) A kiadvány rövid bevezetője – Sipos Lajos témavezető írása – korrekt, tárgyyszerű és világos közlemény a kutatások indítékairól, céljáról, menetéről és egyéb körülményeiről. Íme:

"Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán működő XX. századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék kutató csoportot szervezett az irodalomtanítás komplex vizsgálatára. Munkánk célja a 6-18 éves korosztály számára egységes alternatív irodalomtanítási modell kidolgozása, továbbá javaslatok tétele a tanító- és a magyar szakos tanárképzés reformjára vonatkozóan. Vizsgálódásunkat, mely az Országos Tudományos Kutatási Alap 1647. sorszámú kutatási programja – s melyet a Fővárosi Pedagógiai Intézet is támogat –, tématanács irányítja." (5. lap)

E tanács tagjait azért nem érdemes most felsorolni, mert munkáikkal a további kötetekben találkozhatunk, de itt említem meg, hogy szóban forgó kötetünk két bírálója: *Forgács Anna* és *Zsolnai József* tanács tagja.

A kutatás célkitűzései közé tartozik:

– "megvizsgálni, milyen irodalomtanítási tendenciák érvényesülnek világszerte", (ezen belül főleg Közép-Európában),

– új módon értelmezni a tantárgy helyét és célrendszerét, a tantárgyintegráció lehetőségeit, az egységes esztétikai nevelés perspektivikus elképzelései mellett,

– a személyiségfejlesztés, olvasóvá nevelés lehetőségeinek feltárása,

– a képességfejlesztő irodalomtanítás módszertanának és eszközrendszerének kialakítása.

A képességfejlesztő módszer feledatairól a *Fejezet egy tanári segédkönyvből* című írás szól, szerzője: Kelemen Péter. Gondolatmenetét az alcímek "jelzőtáblái" világítják meg: 1. Az eszközgyűjtes szükségessége, 2. A műértés természete, 3. Az irodalomtanítás célrendszere. (Ezen belül a tantárgyspecifikus és tantárgyfeletti célok). 4. A műveltséganyag kiválasztása. 5. A tananyag elrendezése. 6. Módszertani alapelvek. 7. Teljesítménymérés. 8. Az eszközgyűjtes elemei.

A célrendszerben a következő – esetenként *Józsa Péterre* hivatkozó – elemek szerepelnek: "a kultúra nem egyszerűen ismeretek, hanem értékek, normák, modellek, szabályok együttese." (17. p.)

"... a kultúra azt a *képességet* jelenti, hogy a mindennapi viszonyok szövevényében eligazodjunk." (18. lap) "... az irodalomtanítás elsődleges saját célja a műértő olvasók nevelése..." (19. lap), a középiskolások "gondolataikat értelmesen, árnyaltan tudják kifejezni." (20. lap) "Az is követelmény, hogy kísérjék figyelemmel a kulturális élet médiáit" (20. lap) A tantárgyfeletti célok sokaságából a következőket emelném ki: "A nemzeti hagyományok megismertetése, a nemzeti identitás megőrzése, erősítése" (22. lap), olyan fontos erkölcsi értékek, mint "az együttműködési készség, a demokratikus gondolkodásmód és magatartás, a racionalitás tisztelete (szemben a tekintélytisztelettel) és az empátia képessége" (22. lap). Az erkölcsi értékek közvetítése mellett fontos a világnézeti tartalmak kiépítése, emellett "a tanulói aktivitásra és kreativitásra épülő metodika szükségszerűen emeli a logikus gondolkodás, a fogalomalkotás és a figyelemösszpontosítás képességének színvonalát". (25. lap)

A műveltséganyag kiválasztása című egységben több, már ismert és ismertett gondolat, követelmény mellett érdekes újdonság: "az európai kultúrkörökön kívül eső civilizációk műveltségének megismerése". (29. lap) "A cigánykultúra bevonása az előfeltételek lebontását segítheti, a finnugor rokonnépek irodalmának szemelvényei pedig nemzettudatunkat erősíthetik." (29. lap)

A tananyagelrendezés – a szerző kifejtése szerint – eleddig három alapvető elv, szisztéma, tananyagszervezési stratégia szerint ment végbe: 1. Műfaji elrendezésben (Poétika – Stilisztika – Retorika), 2. Irodalomtörténeti korszakok szerint (v.ö. középiskolai irodalomtanításunkat,) 3. Tematikus elrendezésben (mint az általános iskolai vagy szakmunkásiskolák számára kiadott tankönyvek tematikus blokkjaiban).

A szerző – és koncepciója – nagyfokú változatosságot, szabadságot, az egyéni (tanári és tanuló) igények kielégítését "ígéri" sajátos tananyagválasztásának és rendezésének kapcsán. Izgalmas, elgondolkodtató és iránymutató mindaz, amit a *Teljesítménymérés* című 7. számú alfejezetben tár elénk a szerző. Figyelmeztetése időszerű: "...ha a teljesítménymérés nem eléggé kidolgozott, akkor a tanulási tevékenység torzul el." (38. lap)

A kínált eszközezőttesben nagy szerep jut a munkafüzetnek, a teljesítménymérő feladatlapoknak (és egyáltalán a jó kérdéseknek, "megmozgató" feladatoknak). Az irodalomjegyzék tükrözi a kísérletező szerző kűftőit, gondolkodásmódjának elődeit. Megjegyzendő: *József Attila, Kosztolányi Dezső, Hankiss Elemér, Lukács György* éppúgy nem rossz "indítékok" mint – a pedagógia oldaláról – *J. S. Bruner, Lev. Vigotszkij*, vagy akár *Szabó László Tamás*, a "rejtett tanterv" problematikájának legjobb, legteljesebb kifejtője.

Az elemzett kötet – az elméleti alapvetés után – munkafüzet, tankönyv, illetve feladatlap–szemelvényeket, tömböket tesz közzé – lehetővé téve a gyakorlati kipróbálást. Gyakorló pedagógusok azóta nyilvánvalóan a "gyakorlat próbakövén" csiszolták, véglegesítették az újszerű irodalomtanítási koncepciót, amelynek újabb dokumentuma 1989-ben látott napvilágot.

Csákvári József: Alternatív esztétikai koncepció (Szerk. *Sipos Lajos*, lektorálta: *Forgács Anna, Keserű Katalin, Poszler György, Szilágyi Imréné*. ELTE BTK-Fővárosi Pedagógiai Intézet. Budapest, 1989. 164. lap) Az előző kötet tanulságainak és a gyakorlati észrevételeinek megszívelésére utal *Sipos Lajos* rövid bevezetőjében: "A jelen kötet szeretne egy lehetséges példát megfogalmazni. Természetesen tudatában vagyunk az összes ellenvetésnek. Tudjuk, hogy bizonyos vonatkozásban vitatható a katartikus műbefogadásra épülő elv is ... E koncepció a szűkebb körű viták eredményeképpen már eddig is sokat módosult. Sokat mérítettünk a kötet lektorainak javaslataiból, műveiből, elgondolásaiból." (I. m. 4-5. lap) S felsorolás következik azon iskolákról és pedagógusokról, akik részt vettek a gyakorlati kipróbálásban.

Sipos Lajos mindemellett egyértelműen síkra száll a komplex – és immár gyakorlati megvalósítás – mellett.

Csákvári József, a kötet szerzője először csak elvi, elméleti síkon összegzi – kissé nehezkesebben, jóval több szakzsargonbeli kifejezéssel és idézettel, mint *Sipos Lajos* vagy *Kelemen Péter* – mondandóját, irodalomtanítási felfogását, majd ugyancsak konkrét tervek és tananyagokat ad az érdeklődők, kísérletezők kezébe, amelyek segítségével kipróbálhatják a komplex esztétikai tantervi koncepció használhatóságát, eredményességét. Különösen érdekes (és használható) a kötet végén található szemelvényanyag a *barokk* bemutatására, sokrétű tanításának segítésére.

Ami *Csákvári József* szemléletében és munkájában aláhúzandó az az, hogy egységben látja és kívánja megvalósítani a "nagy szellemi kalandot", a komplex esztétikai nevelést az alsó és középfokú iskolákban. Ez a "kiterjedtség" egyrészt

szükségszerű és kívánatos, másrészt azonban kevésbé körvonalazottá, megfoghatóvá – és követhetővé – teszi a kísérlet lehetőségeit. Hiszen – mint a kínaiak mondják – a leghosszabb út is az első kis lépéssel kezdődik, frontális áttörésre irodalomtanításunk minden szintjén aligha számíthatunk egyhamar. Ugyanakkor annak érzékeltetése és tudatosítása, hogy a kísérlet alkalmazható "minden szinten", feltétlenül szükséges és hasznos.

A kutatásvezető is érezhette a fenti, feszítő ellentmondást, ezért egy újabb kötetben igyekezett tisztázni a problémákat.

"Tanulmányok az esztétikai nevelés köréből" (ELTE BTK-Fővárosi Pedagógiai Intézet, Budapest, 1989. 250. lap) egészen konkrét, "megfogható" résztanulmányokkal igyekszik megvilágítani az újszerű irodalomtanítás lehetőségeit. Dicséretes az a következetes törekvés, hogy az elméleti (alapozó) és a gyakorlati (alkalmazási) munkákat egymást kontrollálva, egymást kiegészítve (és nyilván megtermékenyítve) folytat. Ezt tükrözi a kötet felépítése is. Az első részben elméleti írások kaptak helyet. *Gabnai Katalin: Drámajáték és irodalomtanítás. Honffy Pál: Tantervi vázlat a filmoktatáshoz. Lukin László – Lukin Lászlóné: Ének-zene-irodalom. Várnagy Ildikó: Képzőművészeti nevelés az irodalomórán.*

Az eltérő – de általában magas színvonalú – változatos jellegű írások feltétlenül jól hasznosíthatók különféle iskolatípusban és kísérleti fázisban.

A kötet másik nagy tömbje "Az esztétikai nevelés gyakorlatából" címmel a következő munkáknak ad helyet: *S. Takács Zsuzsa: A Biblia tanítása az általános iskola 3. osztályában, Borosné Kézy Zsuzsa: A Mitológia című fejezet tanítása az általános iskola ötödik osztályában, Horváth Ferenc: Fogalmazástanítás és drámajáték, Wéssey Antal: Irodalomórák, melyek nem csak irodalomról szólnak.*

A szerzők – az elméleti és főként gyakorlati jellegű megvilágításokkal egyaránt – voltaképpen azt kívánják megvalósítani, amit a legjobb tanárok (ha nem is ilyen töménységben, következetességgel és tudatossággal, nem ilyen sokrétűen és "legálisan" (*Zsigmond Ferenc, Grexa, vagy Vajtho László* tanár úrtól kezdve a mind nagyobb lehetőségeket (tanári szabadságot és technikai segítséget élvező) a jelenlegi tanárokig kezdeményeztek, kipróbáltak, avagy módszerüknek tekinthetnek: egy újszerű, "rendszer szemléletű", komplex és élményszerű irodalmi, pontosabban művészeti nevelést és képzést. Ez a korszerű szemlélet és szemlet nyitogató, figyelmet felrázó praxis kerüli mindazt, ami bezár, szűkít, beskatulyáz, szürkít, s fővallalja mindazt – előbb eklektikusan, majd egyre inkább rendszerré alakítva –, ami kinyit, felráz, összefüggésekre utal, erőteljesen formál és jól használható az életben, vagyis "életes" és fejlődőképes, állandóan fejleszhető-fejlesztendő.

Meggyőződésem, hogy valóban errefelé visz az út, pontosabban a kiút irodalomtanításunkban, s nem a különféle korábbi rendszerekhez, megoldásokhoz (mint például a történeti rendszer, de akár az esztétizmus vagy műfajközpontúság erőltetése, az irodalom (irodalomtörténet) a történelemtanításba való integrálása (még ha *Németh László* elképzeléseiben mégoly szépen kifejtve találkozhatunk is ezzel a megoldással), veszélyeket rejt magában a "felekezeti szemlélet" újjáéledése is (noha – nem ismervén - nincs okunk és jogunk feltételezni ezt *Jelenits Istvánék* törekvéseiben).

Olvasóink bizonyára hiányolják azt, hogy nem ejtettünk szót arról, milyen tudományos irányzatot, "iskolát" képviselnek a kísérletezők. Ezt azért nem tettük, mert Sipos Lajosék nem elkötelezettjei egyetlen irányzatnak sem, a pluralista szemlélet-és gondolkodásmód jegyében hajlandók (persze, amennyire ez lehetséges) többféle "iskola" eredményeit, módszerét is felhasználni. (Eltérően a jelenlegi gimnáziumi irodalomkönyv szerzőitől, akik túlságosan bizonyos irányzatokhoz kapcsolódnak, egyféle iskolát képviselnek.)

Ez utóbbi megállapítást igazolja a kísérlettel összefüggő legújabb – kétkötetes – jegyzet: *Az irodalomtanítás gyakorlata I-II.* (Szerk. Sipos Lajos, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának kiadványa, Sport-Medicina Kiadó, Budapest, 1990. 248., illetve 350 lap).

Van ebben az egyetemi jegyzetben életrajzi (tehát irodalomtörténeti) óraleírás, (*Szabolcsi János* munkája), ritmus-gyakorlás, (*Balkoviczné Cynolter Magdától*), házi olvasmány-elemzési útmutató (*Cserhalmi Zsuzsanna*), komplex verselemzési minta (*Szidiropuloszné Kolczonay Katalin* tollából), novellaelemzés (*Trencsényi Borbála*), strukturalista alapozású verselemzés (*Honti Máriától*), újabb, ún. explication de texte jellegű verselemzés (*Jobbágyiné András Katalin*), stílusirányzat bemutatása (*Csákvári Józseftől*), hermeneutikai szempontú verselemzés (*Kelemen Péter Rimbaud: A magánhangzók* című versét elemzi), a szakirodalom felhasználásának bemutatása (*Forgács Anna* munkája), összehasonlító verselemzés (*Megyer Szabolcstól*), "Film-olvasás" az irodalomórán (*Honffy Pál* munkája), egy modern regény feldolgozása (*Kissné Spira Veronika*), továbbá *Juhász Jenő*, *Kecskés András*, *Makay Gusztáv*, *Szekér Endre*, *Pálmai Kálmán* és mások vers- illetve novellaelemzési mintái. Érdekes, elmélyült, sajátos tanulmány továbbá *Márton János: A Biblia tanítása a gimnázium I. osztályában* című tanulmánya, *Amacziné Biró Zsuzsa* fejtegetése a "motivumelemzés lehetőségeiről".

Áttekintésünkben elérkeztünk egy olyan kiadványhoz, amely a korlátozott példányszámú belső kiadványok után már végre a nyilvánosság színe elé kerülő, könyvesboltokban is beszerezhető könyv: *Bécsy Tamás – Cserhalmi Zsuzsa – Honti Mária – Jobbágyiné András Katalin – Kecskés András – Kelemen Péter – Pach Éva – Pála Károly – Spira Vera és Sipos Lajos* (szerkesztő): *Műelemzés – műértés* című kötetéről van szó. (Tankönyvkiadó, Budapest, 1990. 246 lap.) E kötetben már kiemelten, a címekben is feltüntetve vállalják a szerzők a fent említetteket, tudniillik, azt, hogy különféle iskolák megközelítési módja, eljárásrendszere szerint (természetesen egyéni megoldásoktól sem riadva meg) végzik mintaelemzéseiket. Minden magyarázatnál többet mond tehát, ha felsorakoztatjuk a könyv Tartalomjegyzékében szereplő címeket és alcímeket. Ezek a következők:

Az ontológiai drámaelemzés lehetőségei. Ibsen: Solness építőmester (*Bécsy Tamás*).

Explication de texte. Berzsényi Dániel: Barátaimhoz (*Sipos Lajos*).

A szemiotikai elemzés kérdései. Petőfi Sándor: Befordultam a konyhára (*Pál Károly*).

A műalkotás ritmikája. Ady Endre: Harc a nagyúrral (*Kecskés András*).

Hermeneutikai analízis. Babits Mihály: Vakok a hídon (*Kelemen Péter*).

A strukturalista elemzés lehetőségei. Juhász Gyula: Tápai lagzi (*Honti Mária*).

Eszmetörténeti elemzés. József Attila: Óda (*Pach Éva*).

A novellaelemzés alapfogalmai. Krúdy Gyula: Farsangi Pál különös kalandjai (*Cserhalmi Zsuzsa*).

A regényelemzés szempontjai. Móricz Zsigmond: Tündérkert. (*Cserhalmi Zsuzsa*).

Hermeneutikai elemzés. Bulgakov: A Mester és Margarita (*Spira Veronika*).

A szerény, de ízléses kivitelezésű könyvet – a groteszk jellegű fedélterv *Banga Ferencet* dicséri – Sipos Lajos rövid bevezetője (*Műelemzés – műértés*) nyitja, s a visszacsatoláshoz szükséges és jól használható feladatlapsor zárja a felsorolt szerzők "önkontrollját" is segítve. Lektorok: *Rónay László* és *Szabolcsi Miklós*.

A tanulmányok többsége első ízben publikált munka, az elemzések igényesek, magas színvonalúak és szépen megformáltak, olvasmányosak. Valóban kitűnő, követendő mintákat nyújtanak a tanárok számára: hogyan lehet "hozzányúlni" a nehe-

zebben megközelíthető lírai alkotásokhoz vagy bonyolultabb szövéssű nagyobb epikai művekhez. A minták természetesen nem erőltetik ránk elemzési lehetőségeiket, módszereiket, olykor inkább *továbbgyűrűzésre készítetik*, mintsem változatlanul rögzítik a műelemzés lépéseit, eredményeit, ezért (sem) tartjuk szerencsésnek a tudományos decimális "beszámozás" alkalmazását (ez egyébként az említett jegyzetekben is így van). A követhetőség és "visszakeresés" kívánalma azonban talán visszaigazolja e szerkesztési eljárás értelmét, hasznát.

Konklúziók

Az eddigi publikált anyagok legfőbb tanulságai a következők:

A) A kísérletezők kiterjesztették figyelmüket – eredeti célkitűzésüknek megfelelően – a pedagógusképzésre, az irodalomtanárok felkészítésére is, ezt a célkitűzésüket jegyzetük igen sokrétűen, a sokoldalú elméleti tájékozódást és a praktikus gyakorlati alkalmazást egyaránt lehetővé tevően érte el.

B) E jegyzetből kiviláglik, hogy a kísérletezők nem a szakmai hovatartozást, az iskolásoktól oly távoleső tudományos irányzatokat tekintik fontosnak, hanem értékeket megbecsülnék és igyekeznek hasznosítani munkájukban. Így – legalábbis véleményem szerint – elvárják azt a gordiuszi csomót, amely előddig gúzsba kötötte, megbénította irodalomtanításunkat. Természetesen számolni lehet és kell az ilyen átvágási kísérletek buktatóival is, amely a későbbiekben bizonyos problémák jelentkezésében, tisztázatlan fogalmakban, eklektikus szemléletben és módszerekben öltethetnek testet. De legalább elrugaszkodunk a jelenlegi bémult állapotból.

C) Reményt látok arra, hogy Sipos Lajosék kísérlete, ha nem is nyújt generális megoldást, minden gondot elsimító, megoldó szisztémát, – lényegéből adódóan nem is lehetett ez a célja – feltétlenül meglendíti – mégpedig kedvező, kívánatos irányba – irodalomtanításunkat, esetleg elősegít újabb és újabb tankönyvek, megsegítését, világrajzoltát. Vagyis Sipos Lajosék kísérlete olyan alternatíva, amely egyben magában hordozza újabb és újabb alternatívák magvát.

Magam is irodalomtanár (is) lévén hosszú évekig tanítottam minden iskolatípusban, valamennyi lehetséges tagozaton, így a "bőrömön" éreztem: irodalomtanításunk semmihez viszonyítva sem jó, még önmagához, saját célkitűzéseikhez viszonyítva sem. (Hiszen akkor nem maradt volna mindvégig időeltolódásban, aszinkronban az irodalomtörténet és a történelem.) Éreztem, kívántam sok társammal együtt – valami mást, valami újat, felszabadítót, hasznosat és perspektívát nyújtót. Próbálkoztunk magunk is képzőművészetet, zenét "belopni" az irodalom órákra, filmet nézni és megvitatni, élményszerűen, problémaközpontúan tanítani azokat a műveket, amelyeket erőszakolás nélkül lehetett. Vagyis megvalósítani azt, hogy az irodalom "fogja kézen" és vezesse tanítványainkat kritikus problémáik, élethelyzeteik megoldásában, hogy merítsenek – és a későbbiekben is, maguktól merítsenek majd – ebből a tiszta és jóízű forrásból.

Most ezzel az élménnyel – a tiszta forrás üdítő vizét érezvén – tanulmányoztam végig Sipos Lajosék nagyívű kísérletét. Garancia munkájuk eredményességére, használhatóságára egyrészt az igényes és gondos kitekintés (a múltba, külföldre egyaránt; ez utóbbit bizonyítja, hogy most készült egy újabb kötetük, amelyben a külföldi irodalomtanítási törekvéseket foglalják egy csokorba), az elmélet és gyakorlat folyamatos kontrollja, elszakíthatatlan kapcsolata, a visszacsatolás kidolgozása stb.

Neves és kevésbé ismert tanárok dicséretes kollektív összefogása nem lehet hiábavaló. Szívből remélem és irodalomtanításunk érdeke is, hogy Sipos Lajos "csapatának" újszerűen szervezett tananyagai (tantervei, tankönyvei és más eszkö-

zei) rövidesen jelenjenek meg iskoláinkban, legyen végre igazi alternatívája a nem igazán eredményes jelenlegi irodalomoktatásnak. Hiszen mégiscsak iskoláinkban, az irodalomtanítás során dől el "minden": hogy lesz-e a jövőben elegendő műértő és irodalomszerető olvasó (egyáltalán olvasó), s hogy értő fülek, mohó szemek fogadják-e a művészetek alkotásait a következő évszázadban, évezredben, vagy megunt, poros relikviákká válnak az irodalom számunkra legbecsesebb alkotásai is.

Kiegészítés

Kéziratom lezárása után kb. egy évvel újabb, Sipos Lajos által szerkesztett, értékes kiadványok láttak napvilágot. Az *Irodalomtanítás* (Belgiumban, Franciaországban, Hollandiában, Japánban, Olaszországban, Szovjetunióban és Magyarországon) nemzetközi áttekintést ad arról: mit, hogyan tanítanak világirodalom – és konkrétan Homérosz és Shakespeare "gyanánt" – a felsorolt országokban. A szerzők: *Sipos Lajoson* kívül *Spira Veronika, Horváth Katalin, Jamaoka Naoko-Natio Takao, Nyitrai Tamás, Kovács Antónia, Natalja Vasziljevna és Forgács Anna* (a tanulmányok sorrendjében) – alapos és izgalmas kitekintést adnak a magyarországi tantervtervezőknek az irodalomtanítás külföldi helyzetéről. Megtudhatjuk például, hogy egyes országokban irodalomtörténeti vagy esztétikai logika felépítése szerint, másutt viszont "problémakörökben", ismét másutt a hagyományos poétika, stilisztika, retorika alapedrén (itt az irodalmi szemelvények mintegy illusztrációk, példák), eseteként kombinálva a felsoroltakat – folyik az irodalmi tantervek szervezése, az irodalomoktatás.

A kötet tartalma és mondandója feltétlenül felfrissítően, megtermékenyítően hat majd a hazai tananyagszervezőkre (a központi – alap – tantervkészítőkre csakúgy, mint a helyi tanterv-tanmenetek megfogalmazóira), de az is bizonyos, hogy nincs, nem is lehet "egyedül üdvözítő" megoldás. A szerzők – az egyes országok, nyelvtérségek tanúsága szerint – a szigorúan vett irodalomoktatás mellett más művészeti diszciplínákkal összefonódó, integrált megoldási módokat is ismertetnek. A tanulmánykötet a *Honfyy Kiadó* gondozásában látott napvilágot.

Vaskos – 592 oldalas – könyv a *Tantervek, programok a magyar nyelv és irodalom tanításához* (Szerk. *Sipos Lajos*), amelyet – meglepő módon – a *Magyar Kémikusok Egyesülete* adott ki. A fülszöveg szerint: "Az itt közölt tantervek, tanítási programok szemléletükben, a kidolgozottság fokában, műfajukban is különböznek egymástól... Ennek ellenére azt reméljük, a kötet (a bevezető tájékoztató tanulmányokkal együtt) segítséget ad az új iskolakoncepciók, tanítási stratégiák, tanmenetek kidolgozásához."

A kötet áttanulmányozása után bizton állíthatom, hogy igen, a mintákkal, jó példákkal zsúfolt értékes kötet hasznos és "kézzelfogható" segítséget jelent az iskolák és központok tantervkészítői számára, ugyanakkor megtermékenyítő hatású lehet az elméleti központok, központi tantervfejlesztők, kutatók, illetve más tantárgyak szakembereinek is. Ha csupán a két bevezető tanulmányt vizsgáljuk – Sipos Lajos: *Irodalomtanítás – tantervkészítés* és Zsolnai József: *"Tantervcsinálás" – pedagógiai mesterség* – című írását, máris erre a meggyőződésre jutunk.

Igen érdekes a *Németh László Gimnázium Munkaközösségének* anyanyelvi-művelődési-irodalmi *programja* – 8 osztályos gimnázium számára, vagy az aszódi *Petőfi Sándor Gimnázium Munkaközösségének* összeállítása: *Kísérleti tanmenet a humán tárgyak tantárgycsoportos oktatásához*. *Zsolnai József*-a 6-14 éves korosztály, *Kelemen Péter* a 10-18 évesek, *Madocsay László* ugyancsak a 10-18 éves tanulók számára készített irodalmi (képességfejlesztő) programot.

Végül – a Tartalomjegyzék sorrendjében haladva – az *ELTE Bölcsészettudományi Kar Mai Magyar Nyelvi Tanszéke Módszertani Szakcsoportjának* munkáját olvashatjuk: *Tanterv és program a magyar nyelv és irodalom tanításához a 6-18 éves korosztály számára*. Befejezésül ebből idéznék:

"Azok a tantervek, munkálatok, iskolaszervező törekvések, melyek napjaink magyar oktatásügyét jellemzik, távlatosan bizonyára új, rugalmas, liberális iskolaszervezetet hoznak létre." (369. lap)

A két új, terjedelmes kiadvány megerősített abban a meggyőződésben is, hogy *Sipos Lajos és munkatársai, szerzőtársai meghatározó módon* foglalkoznak az irodalmi tantervkészítéssel, irodalmi (esztétikai) programok megoldásaival. Akkor csupán az a zaklató kérdés marad: miért nem láthatjuk Sipos Lajos tanár úr nevét a Nemzeti Alaptanterven?